

УДК 94 (477) (092)

Тарас Батюк*

ПУБЛІЦИСТИЧНЕ КРЕДО МИРОНА КОРДУБИ (ВІДЕНСЬКО-БУКОВИНСЬКИЙ ПЕРІОД)

Стаття присвячена вивченню публіцистики Мирона Кордуби, створеної на зламі ХІХ–ХХ століть. Проаналізовано інформаційні, публіцистичні та белетристичні публікації вченого. З'ясовано провідну тематику його газетних публікацій. Виявлено, що найбільш активно у той час вчений співпрацював з часописами «Діло», «Буковина», «Каменярі». Відзначено політематичність публіцистичних дописів ученого: у фокусі його уваги перебували як актуальні проблеми національної екзистенції (політичні, культурні, просвітні), так і «вічні питання» – добра і зла, сенсу життя, міжлюдських взаємин. Вказано, що М. Кордуба публіцистичним пером вміло діагностував вади сучасного йому суспільства і пропонував власні рецепти громадського одужання. Зроблено висновок про багатогранність журналістського амплуа вченого: він постає не лише як журналіст-хронікер, але й витончений белетрист, що в художньому образі піднімає важливі йому суспільні питання.

Ключові слова: М. Кордуба, «Діло», «Буковина», «Каменярі», журналістика, публіцистика, белетристика.

Вітчизняна кордубіана за останні чверть століття здійснила помітний поступ. Поряд зі значною кількістю ґрунтовних праць статейного формату, маємо також три солідні дисертаційні дослідження [21; 29; 31], два з яких побачили світ також у вигляді монографій [22; 32]. Разом із тим, амплуа історика та суспільно-політичного діяча затулило від сучасних історіографів інші напрями реалізації творчого генія Мирона Кордуби. У нашій статті ми хочемо звернути увагу на журналістичне ремесло видатного вченого. Актуальність саме такого дослідницького ракурсу пояснюється кількома обставинами. По-перше, початки інтелектуальної самореалізації видатного представника львівської історичної школи відбувалися саме на полі співпраці з

* Кандидат історичних наук, доцент кафедри давньої історії України та спеціальних історичних дисциплін Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.

Т. Батюк. Публіцистичне кредо Мирона Кордуби (віденсько-буковинський період)

українською періодикою. По-друге, більшість своїх творчих ідей учений уперше пропонував для обговорення на шпальтах саме газетних видань. По-третє, М. Кордуба – активний діяч українського суспільно-політичного життя, володів доволі гострим публіцистичним пером і свій журналістський хист присвячував обороні природних прав українців на національну та культурну самореалізацію. Врешті, визначний західноукраїнський інтелектуал не тільки співпрацював з вітчизняними та зарубіжними часописами, але й, що до цього часу є малознане, сам ініціював постання періодичних видань і займався їх редагуванням, формуючи традиції української журналістики в добу національного відродження. З огляду на сказане, ставимо за мету реконструювати особливості співпраці М. Кордуби з українською періодикою у найбільш плідний період його інтелектуальної біографії – до початку Першої світової війни.

Початки творчої кар'єри Кордуби-журналіста сягають його студентських років, а саме періоду студентських і докторських студій у Віденському університеті (1895–1900). Саме у столиці Дунайської монархії, відірваний від рідних та близьких, молодий чоловік починає дописувати до провідних на той час українських видань. Метою цих дописів було поділитися із сучасниками столичними новинами, з їх проекцією на українські національні інтереси, як також і висловити власне бачення біжучих проблем українства, котрі, як слушно вважав молодий учений, на відстані постають у дещо іншому, більш реалістичному наświetленні. Ще одним вагомим мотивом було поділитися з сучасниками своїми першими пробами пера. Втім, у цьому випадку невпевненість М. Кордуби зраджувало те, що свої літературні твори він подавав майже виключно під псевдонімами, через що, власне, вони й по сьогодні є малознані навіть у середовищі дослідників його життєпису.

Становлення Кордуби-публіциста пов'язане з найбільш популярним серед галицьких українців щоденником «Діло». Співпраця молодого історика з цим культовим виданням полягала в інформуванні львівської громадськості про

Т. Батюк. Публіцистичне кредо Мирона Кордуби (віденсько-буковинський період)

суспільно-політичне та культурне життя імперської столиці. Його змістовні дописи, озаглавлені як «Листи з Відня», завжди друкувалися на першій сторінці газети, що свідчило як про важливість поданої інформації, так і їх популярність серед читачів [34]. Незважаючи на молодий вік, М. Кордуба у бурхливому житті Відня намагався відчутти ледь помітні порухи, котрі сигналізували про ті чи інші зміни у національній політиці уряду та одразу інформував про свої спостереження у текстах.

Співпраця М. Кордуби з «Ділом» продовжувалася і після його переїзду в 1900 р. до столиці буковинського краю Чернівців, де він отримав посаду гімназійного професора. Галицькі українці у той час були спрагли інформації про національне життя своїх побратимів з інших регіонів Австро-Угорської імперії, тож у короткому часі молодий історик стає найбільш активним чернівецьким кореспондентом «Діла». При цьому у своїх дописах М. Кордуба зосереджується на проблемах національної боротьби корінного українського населення з господарями краю румунами та німцями, влучно відзначаючи, що «Буковина – се Австрія в мініятурі» [37, с. 1].

Утім, і внутрішнє життя української громади краю часто потрапляє у фокус прискіпливої уваги молодого вченого. Завдяки тому, що свої дописи М. Кордуба здебільшого містив анонімно, він міг доволі відверто писати про від'ємні сторони буття співвітчизників [36, с. 1]. Тут впадає у вічі його намагання пером публіциста не тільки діагностувати вади сучасного йому суспільства, але й запропонувати власні рецепти громадського одужання.

Поряд із новинками місцевого буковинського життя, читачів «Діла» цікавили подорожні враження М. Кордуби з відбух ним наукових відряджень до інших країн континенту. Так, у 1907 р. за завданням Археографічної комісії НТШ молодий учений протягом кількох місяців опрацьовував московські архівні колекції. Поряд із суто науковою працею, за завданням редакції «Діла» М. Кордуба приглядався до українського життя у другій російській столиці.

Т. Батюк. Публіцистичне кредо Мирона Кордуби (віденсько-буковинський період)

Його спостереження були узагальнені в публіцистичному нарисі «Лист з Москви», що друкувався протягом декількох чисел львівської газети.

Насамперед, чернівецький історик пише про складність у збиранні необхідного матеріалу: «Коли я досі нічого не писав про українську громаду в Москві, то причиною сему була трудність у зібраню потрібних дат. Число людей, які інтересуються українським рухом, тут дуже мале, а ще менше таких, котрі могли би про той рух дещо розказати. Тому всі звістки приходилося збирати малими окрухами і доперва відтак зліплювати з них сякий-такий образ» [19, с. 2].

Спостережливе око М. Кордуби відзначило відмінність московської та петербурзької українських громад, що полягала у відсутності «людей на становищах», адже центр ділового життя імперії знаходився у північній столиці. Ті нечисленні українці, твердить обсерватор, котрі після перших звісток про лібералізацію національного життя в 1905 р. об'єдналися в шевченківське товариство, панічно зреклися будь-якої культурної праці в часи пореволюційної реакції.

Разом із тим, учений відзначає «немалий гурток» української молоді, котра студіює на московських навчальних закладах, також маючи потребу в об'єднанні для задоволення хоча б мінімальних національних потреб. Але українське земляцтво у Москві, вказує М. Кордуба, під оглядом національної самосвідомості доволі невиразне. Так, студенти-українці Московського університету, пише оглядач, «крім хибань одного територіяльного походження, з українством нічого спільного не мають» [19, с. 2]. Серед усіх московських вищих шкіл, вказує М. Кордуба, найбільш свідомою і діяльною є українська молодіжна громада сільськогосподарського інституту.

Саме її представники запросили М. Кордубу на своє засідання з проханням зробити відчит про культурне і наукове життя галицьких побратимів. Звісно, чернівецький історик не міг відмовити такому бажанню і провів цілий вечір у товариському колі молоді, спраглої новин від закордонних земляків. «Гарний се був

Т. Батюк. Публіцистичне кредо Мирона Кордуби (віденсько-буковинський період)

вечір і розмова була би ся протягнула геть поза північ, – ділиться своїми спогадами М. Кордуба з читачами «Діла», – коли би не приходило числитися з послідним поїздом, який о пів до 12 відходив до Москви» [19, с. 3].

Буковинський гість припав до смаку московським українцям, тож зустріч з молоддю відбулася вдруге. Цим разом М. Кордуба виголосив лекцію на тему «Про культурний і національний розвій Українців в Галичині». Слава про перший виступ висланця забручанських українців привела на цей другий виступ доволі показний гурт молоді (понад 60 осіб), а також старших українських діячів, серед яких М. Кордуба називає ім'я Агатангела Кримського. І цього разу вийшло цікаве обговорення національного проблем і здобутків поступу галицьких українців, котре протяглося до глибокого вечора. «В святочнім, поважнім настрою вертали гості послідним поїздом у Москву...», – інформує своїх львівських читачів М. Кордуба.

Поряд зі статтями інформаційного характеру, М. Кордуба також знайомив у той час галицького читача з новинками українознавчої літератури. Тут власне вперше проявився його доволі гострий критично-рецензійний стиль, що згодом став впізнаваною рисою інтелектуального профілю вченого. Для прикладу згадаємо його резонансну критичну оцінку докторської праці свого колеги по львівській історичній школі Івана Джиджори. На відміну від багатьох інших українських рецензентів (наприклад, М. Грушевського та М. Василенка), котрі в цілому схвально відгукнулися на твір І. Джиджори «Економічна політика російського правительства супроти України в 1710–1730 pp.», М. Кордуба піддав працю нищівній критиці. Чернівецький учений у насмішкуватому тоні безапеляційно назвав рецензовану книгу І. Джиджори такою, що цілковито позбавлена наукової вартості. На сторінках «Діла» він порадив колезі по школі «не псувати паперу безвартними здогадами і комбінаціями». Вказуючи на численні «важні методичні промахи», рецензент закинув молодому автору невідповідність між вступом і висновками його докторської праці. На переконання критика, запропонована І. Джиджорою гіпотеза про значний розвиток торгівлі у часи козацького гетьманату входила в

Т. Батюк. Публіцистичне кредо Мирона Кордуби (віденсько-буковинський період)

суперечність з висновком про руйнівні для українських земель наслідки торгівельної регламентації під час реформ Петра I [7].

Що цікаво, редакція «Діла» виявилася настільки солідарною з оцінками свого постійного автора, що навіть відмовила І. Джиджорі у природному праві надрукувати спростовну відповідь. У ній молодий вихованець школи М. Грушевського на багатьох прикладах довів, що його старший колега вкрай упереджено поставився до рецензованої праці. Висловлені М. Кордубою закиди автор назвав «несправедливими», а спосіб, у який вони були зроблені – «безцеремонним». На закінчення своєї відповіді, зі зрозумілою образою на чернівецького колегу, І. Джиджора наголосив: «Але одного все таки можна від д[обродія] Кордуби жадати: Коли вже не доброї волі супроти критикованого ним автора, то в усякім разі сумлінності в реферованню думок чужих праць без огляду на те, чи вони йому подобаються чи ні» [23, с. 542].

З'ясовуючи причини такої рецензентської уїдливісті М. Кордуби до колеги по львівському українознавчому осередку, поділяємо спостереження нашого сучасника Володимира Пришляка. Луцький дослідник, осмислюючи мотивацію гіперкритичної поведінки М. Кордуби, поряд із суто фаховими моментами, вказав: «У цій ситуації, можливо, ще й додалися та «заграли» амбіції М. Кордуби, елементарна заздрість, що не залишився у Львові, як Джиджора, а змушений був учителювати в гімназії в Чернівцях» [24, с. 29]. Поглиблюють цю оцінку спостереження дослідників культури конфліктів у середовищі львівської історичної школи: «На нашу думку, цей конфлікт можна розглядати як своєрідну скептичну реакцію представників старшої гілки школи на творчі пошуки молодших колег» [27, с. 142]. Підстави для такого висновку згаданим дослідникам дає оцінка рецензії М. Кордуби ще одним представником молодшої гілки школи Миколою Залізнякам, який у своєму листі до І. Джиджори піддав сумніву «занадто білими нитками шиту» «підозрілу й мало переконуючу» рецензію чернівецького колеги [23, с. 545].

Т. Батюк. Публіцистичне кредо Мирона Кордуби (віденсько-буковинський період)

Не меншою активністю, порівняно з «Ділом», була позначена й співпраця М. Кордуби з головною пресовою трибуною буковинських українців. Часопис «Буковина» був заснований у 1886 р. у Чернівцях як неофіційний орган буковинських народовців, згодом – Української національно-демократичної партії і виходив під егідою «Руської Ради». У газеті брали участь майже всі визначні постаті буковинського українства, а також співпрацювала значна частина громадських, культурних і політичних діячів з усіх українських земель. На сторінках «Буковини» М. Кордуба друкував статті як під власним прізвиськом, так і використовуючи псевдоніми Галя Кордуба, Омікрон та Фуфі; деякі свої публікації він підписував криптонімами. Про існування цих текстів нам відомо виключно завдяки власноручно укладеній ученим бібліографії його праць, що є незамінним орієнтиром при реконструкції його інтелектуальної біографії.

Перші дописи М. Кордуби до «Буковини» – подібно, як це було й випадку з «Ділом» – сягають другої половини 90-х років ХІХ ст., коли молодий чоловік здобував фах історика у Відні. Вони відкривають практично незнаний вимір його особистості – початкуючий учений постає перед нами як витончений белетрист, що у художній формі намагається відрефлектувати вади тогочасного суспільства. Наприклад, з того часу до нас дійшли літературні твори початкуючого історика, присвячені осмисленню важкої долі сільського вчителя, котрий відчуваючи високе громадське покликання, змушений терпіти зверхнє та насмішкувате ставлення до себе з боку представників адміністрації різного рівня, що вбачають у ньому лише маленький гвинтик державної машини [4].

Поряд із громадськими проблемами, молода людина багато уваги у своїх художніх творах присвячувала ліричній тематиці – нерозділеному кохання. Так, в оповіданні «Зісохлі рожі» М. Кордуба змалював класичний для європейської літератури ХІХ ст. сюжет закоханості між близькими родичами, яким суспільні звичаї та сімейне оточення не дозволяють бути разом. Сповнене

Т. Батюк. Публіцистичне кредо Мирона Кордуби (віденсько-буковинський період)

романтичних роздумів закоханого юнака, що в трагічний спосіб втратив об'єкт своїх душевних переживань, оповідання пропагує гуманістичні цінності свободи людських почуттів, що були особливо популярними у тогочасному віденському молодіжному оточенні молодого вченого [8].

Роздумами над життям своїх однолітків-студентів М. Кордуба поділився з читачами «Буковини» на сторінках оповідання «Грядуче покоління». В ньому виведені кілька типів представників «золотої молоді», що витрачаючи батьківські статки, надаремно проводять своє життя у безнастанних пиятиках та пустопорожніх розмовах. Їм протиставлений дещо ідеалістично змальований образ студента Семенюка, котрий є втіленням християнських чеснот – працелюбності, скромності та внутрішньої шляхетності [5]. Авторські симпатії очікувано перебувають на боці останнього персонажу, з яким вочевидь, М. Кордуба себе емоційно ідентифікує.

Цікаво, що перші літературні проби М. Кордуби були доволі прихильно зустрінуті літературними оглядачами «Буковини». Вони відзначали безсумнівний літературний талант молодого письменника, його добрий письменницький стиль, чудове розуміння завдань белетристики і вміння художньо передавати читачеві свої настрої. Так, визнаний український поет і прозаїк Осип Маковей у своїх літературних замітках на сторінках «Буковини» доволі прихильно сприйняв першу «пробу пера» молодого історика, порадивши йому разом з тим бути більш реалістичним у пошуку героїв своїх оповідань [17; 18]. Аналізуючи оповідання «Грядуче покоління», критик зауважив: «... Автор підхопив вірно дуже багато черт зі студентського життя і зложив з них картину, хоч темними красками мальовану, але вправною рукою, се не дасться заперечити. Кордуба взагалі талановитий молодий письменник і дав на се докази» [17, ч. 249, с. 2].

Поряд із власними оповіданнями, М. Кордуба на сторінках «Буковини» виступав також як перекладач визначних творів сучасної йому західноєвропейської літератури. Так, у жовтневому, листопадовому та

Т. Батюк. Публіцистичне кредо Мирона Кордуби (віденсько-буковинський період)

грудневому числах газети за 1896 р. було надруковано оповідання знаного французького письменника Гі де Мопассана «В дорозі», «Дядько Улян» та «Кельнер! Пива!» у перекладі молодого історика.

Більш різноплановою співпраця М. Кордуби з газетою «Буковина» стала з моменту його переїзду до Чернівців наприкінці 1900 р. Від того часу аж до закриття часопису румунською владою вчений був постійним дописувачем до цього найбільш шанованого українцями краю видання. Найбільше уваги в своїх численних дописах учений присвятив аналізу проблем українського громадсько-політичного життя як на Буковині, так і в українських землях Австро-Угорської імперії загалом. У фокусі громадської публіцистики вченого – захист українського населення Дунайської монархії від експансіоністських намірів більш організованих у політичному сенсі сусідів – поляків і румунів, а також боротьба за невід’ємні громадянські права українців, гарантовані державною конституцією.

Багато уваги на сторінках «Буковини» М. Кордуба присвятив інформуванню місцевих українців про культурне життя їх галицьких братів. Як дійсний член Наукового товариства імені Шевченка, він повідомляв про всі перипетії, котрі відбувалися у цій нетитулованій українській Академії наук. При цьому впадає у вічі симпатія вченого до голови Товариства Михайла Грушевського, котрий, незважаючи на гостру опозицію частини галицької інтелігенції, втілював проект послідовної академізації НТШ з метою його подальшої еволюції в повноцінну Академію наук [16].

Доволі багато місця на сторінках «Буковини» М. Кордуба присвятив висвітленню цікавої проблеми сприйняття українського національного руху в інтелектуальних колах країн Західної Європи. На численних прикладах учений демонструє, що цілеспрямована акція російських і польських шовіністів по замовчуванню культурних і політичних домагань одного з найбільших слов’янських народів розбивається об природне зацікавлення німецької, англійської та французької освіченої публіки культурою та звичаями нащадків

Т. Батюк. Публіцистичне кредо Мирона Кордуби (віденсько-буковинський період)

Давньої Русі [38]. Разом із тим, дописувач закликає не гіперболізувати значення такого значного зацікавлення, а ставитись до нього як до стимулу до подальшої завзятої праці на національному полі. Він відзначає: «Ті прихильні згадки про наш нарід подаємо не тому, немовби ми виділи в тім спасенє України. Противно, ми підчеркуємо зі всією рішучістю, що не чужі симпатії, а лише наша питома невсипуща праця може нам дати вигляди на будучність. А сі вискази симпатії визначних заграничних мужів най будуть для нас заохотою до тим успішнішої роботи коло здвигнення народу, до тим завзятішої боротьби за народні права» [33, с. 1].

Поряд із українськими землями Дунайської монархії, М. Кордуба звертав також увагу читачів «Буковини» на події суспільно-політичного життя Наддніпрянської України. Як уже згадувалося, у перші десятиліття ХХ ст. він нерідко виїжджав до імперії Романових чи то в наукових, чи то в громадських справах. Так, коли в серпні 1903 р. відбулося урочисте відкриття пам'ятника Івану Котляревському в Полтаві, буковинський інтелектуал, поряд із Василем Сімовичем, представляв на цьому святі українство Буковини. Урочистості розпочалися 30 серпня панахидою на могилі видатного письменника. Згодом гості вирушили до головної площі міста, де відбувся молебень, відкриття монументу автору «Енеїди» та покладання до нього вінків. Увечері у будинку «Культурно-просвітнього товариства ім. Миколи Гоголя» пройшло урочисте засідання міської думи, на якому прозвучали вітання від численних делегацій і гостей. Після засідання М. Кордуба організував «буршівську кнайпу»: кілька галичан і наддніпрянців, що бували закордоном, взяли на себе головні ролі, а решта з інтересом споглядали, долучаючись до співу народних пісень. Головними учасниками «кнайпи», поряд з М. Кордубою, виступили видатні українські діячі В. Сімович, Леся Українка, В. Стефаник, М. Вороний та Д. Антонович. Ці події з притаманним собі почуттям гумору чернівецький журналіст описав на сторінках «Буковини» [35].

Т. Батюк. Публіцистичне кредо Мирона Кордуби (віденсько-буковинський період)

Знайомлячи буковинських українців з життям їхніх підросійських братів, М. Кордуба на сторінках «Буковини» виступив популяризатором відомих нарисів Б. Глинського про розвиток конституційного руху в Російській імперії в ХІХ ст. Особливо докладно вчений переповів події повстання декабристів, що відбувалися також і на українських землях [1]. Метою буковинського вченого при цьому було пояснити своїм землякам, що українці по інший бік Збруча також є прихильниками конституційного способу правління і лише жорстокість самодержавного правління відтерміновує наразі революційні зрушення на Наддніпрянщині.

Як талановитий учений-історик, М. Кордуба доволі багато місця на сторінках «Буковини» відвів ознайомленню місцевої громади з українським інтелектуальним рухом. Так, коли в липні 1902 р. було засноване Історичне товариство у Чернівцях, учений став його активним діячем, посідаючи різноманітні адміністративні посади від скарбника до заступника голови. В 1904 р. на засіданні Товариства він виступив із доповіддю про актуальні завдання українських буковинських істориків, що отримала резонанс в українських інтелектуальних колах краю. Невдовзі згадана доповідь під назвою «Наші дезидерати на полі буковинської історіографії» була опублікована в «Буковині». У своєму дописі М. Кордуба, апелюючи до новітніх віянь в європейській історіографії, підняв важливу проблему організації колективної праці в галузі історичних студій. Він відзначав: «Відколи розвиток історичних наук звернувся на новий шлях, відколи попри політичну історію здобули собі рівнорядне або й перворядне значіння історія внутрішнього культурного розвою, станув перед істориками цілий ряд задач, які розв'язати поодиноким людиною не в силі. Доки задача історика обмежувалася на літописний матеріал, а вимоги не сягали поза критичне вихіснювання сего матеріалу, робота могла бути і була дійсно індивідуальною. Коли ж почали втягати інші роди джерел в обсяг історичних студій: грамоти, написи, листи, рахунки, ріжного рода записки і т. и. задача історика

Т. Батюк. Публіцистичне кредо Мирона Кордуби (віденсько-буковинський період)

стала скомплікованою. Головна трудність лежала в зібранню сего різнородного джерельного матеріалу розкиненого по різних державних, мійських, монастирських і приватних архівах часто цілими просторами від себе віддалених і тоді вже стало ясно, що лише колективний, збірний труд, спільна праця більшого гуртка людей може сю трудність поконати» [11, с. 1]. З огляду на це, вчений закликав присутніх об'єднати свої зусилля над важливою проблемою збирання історико-топографічного матеріалу краю, що мав би промовисто довести – через назви поселень та різноманітних географічних об'єктів – український характер первісної колонізації Буковини. Важливість саме такого напрямку діяльності була обумовлена тим, що на початку ХХ ст. почали дедалі голосніше лунати голоси румунських дослідників про волоське етнічне обличчя земель за Прутом. Відзначимо, що проведена за ініціативи М. Кордуби збирацька та упорядницька робота, в якій були об'єднані найкращі представники української інтелігенції краю, своїми результатами уможливила аргументовану дипломатичну дискусію при поділі Буковини на румунську та українську частини в роки Визвольних змагань.

Ініціюючи збирання історико-топографічного матеріалу буковинського краю, М. Кордуба першим розпочав діяльність у цьому напрямку, тим самим показуючи приклад колегам. Своїми здобутками він традиційно поділився з читачами «Буковини». В квітневому 1905 р. числі газети вчений відтворив процес первісної української колонізації на буковинських землях і показав особливості утворення перших поселень протоміського типу [10]. Дослідник на численних прикладах переконливо довів, що Зелена Буковина – це питомо український край, культурне обличчя якого формували східнослов'янські племена ще в часи раннього середньовіччя.

Краєзнавчій проблематиці була присвячена й розвідка М. Кордуби про минуле міста Чернівці, написана з нагоди появи першої монографії про столицю краю авторства Раймунда Кайндля. Український учений, відзначивши солідний фаховий рівень праці німецького колеги, вкотре

Т. Батюк. Публіцистичне кредо Мирона Кордуби (віденсько-буковинський період)

відзначив, що літописний і топографічний матеріал однозначно вказують на українське походження більшості поселень Північної Буковини, з чим врешті погоджуються і незаангажовані західноєвропейські дослідники [6].

М. Кордуба також ділився з українською громадою своїми науковими знахідками на полі етнографії. Так, на початку ХХ ст. учений зайнявся цікавою проблемою походження традиції писанкарства на українських землях і започаткував розробку типології української писанки. У великодньому числі «Буковини» за 1904 р. він надзвичайно цікаво оповів про українські великодні звичаї, пов'язані з розписом писанок, пояснив регіональні відмінності писанкарства, вказав на важливість наукового підходу до етнографічних пошуків у цій галузі [12].

У своїх дописах на сторінках «Буковини» М. Кордуба підняв також цікаву проблему історичної белетристики. Звернувшись до твору О. Маковея «Ярошенко», вчений формулює вимоги до жанру історичної повісті. «Беручи справу з найширшого становиська, – вказує історик, – можна сказати, що попри вимоги, які ставиться до літературних творів, взагалі шукаємо в історичній повісті вірного образу життя даного суспільства або одної верстви під дану хвилю, відтворення їхнього світогляду, політичних відносин, освіти, звичаїв – коротко кажучи, має історична повість подати нам вірну характеристику часу і області. Се й головна *conditio sine qua non* історичної повісті» [3, с. 1]. З позиції цих вимог М. Кордуба дав високу оцінку художньому таланту та історичній ерудиції О. Маковея, разом із тим відзначивши деякі прорахунки при змалюванні реалій козацького життя початку ХVІІ ст.

Як практикуючий педагог – професор Другої державної чернівецької гімназії – М. Кордуба на шпальтах «Буковини» на початку століття бере активну участь в обговоренні багатьох освітніх проблем краю, пропонуючи шляхи їх подолання. Найбільшим негативом середньої ланки тогочасної освітньої системи він уважав панування на Буковині утравізму – двомовності

Т. Батюк. Публіцистичне кредо Мирона Кордуби (віденсько-буковинський період)

навчання українських дітей у школі. Визначний історик стає рішучим прихильником рідномовного навчання та послідовним опонентом утравізму. Цій проблемі він присвятив цикл статей на шпальтах «Буковини» [14]. Згодом ці публікації були концентровано викладені в окремій брошурі, що здобула значну популярність у широких колах українського суспільства Австро-Угорської імперії. Вказуючи на актуальність всебічного вивчення проблеми двомовного навчання, М. Кордуба твердить: «Справа утравізму в середніх школах стала ся послідними часами голосною» [14, ч. 137, с. 1].

Ініціюючи громадське обговорення утравістичної системи освіти, М. Кордуба у першу чергу апелює до ідей Джона Локка і наводить його відому максиму: «Перш за все треба дбати, щоби дітям науку робити легкою аж до послідніх границь можливості». Ця думка, вважає буковинський історик, стала «основною догмою всеї педагогіки» і повинна бути й надалі освітнім пріоритетом. Натомість, в утравістичних школах учням починають викладати предмети на ледь знаній, або й зовсім невідомій для них мові. І дитина, потрапивши в таку безвихідну ситуацію нерозуміння викладу вчителя, повинна або бездумно запам'ятовувати написане в підручнику, або, спротививши для себе школу, зректися планів здобути гімназійну освіту.

Ілюструючи цю тезу на прикладі рідної Другої державної гімназії в Чернівцях, М. Кордуба твердить, що учнів української національності примушують навчатися класичних мов (греки та латини) німецькою мовою і діти фактично повинні про себе постійно здійснювати подвійні (!) переклади. Це, слушно вказує вчений, є неприпустимим педагогічним насиллям, адже перевантажує інтелект і психіку молодого покоління. «І чиж се не іронія науки, чи не глум з всіх кардинальних основ педагогіки?», – емоційно запитує він. Такі антипедагогічні моменти М. Кордуба простежує й на прикладі викладання природничих і гуманітарних курсів, коли учням залишається тільки бездумно зазубрювати підручник чи виклад учителя. У підсумку такого глуму над

Т. Батюк. Публіцистичне кредо Мирона Кордуби (віденсько-буковинський період)

особистістю дитини, яке автор красномовно назвав «непедагогічна педагогія», відбувається «відразу і неохота до самого предмету».

Передбачаючи закиди в необ'єктивності своїх спостережень про педагогічну шкоду утраквізму, М. Кордуба звертається до освітньої статистики. Згідно її даних, в мономовних школах кількість відрахованих за неуспішність учнів коливається в межах 12-28 %. Натомість, в утраквістичних гімназіях кількість невстигаючих, як пише М. Кордуба, «підноситься до страшного числа 43-6 %, себто досягає майже половини загального числа учеників» [14, с. 141, с. 2]. Цю катастрофічну для українських дітей ситуацію ускладнює також зростаюче від року до року перевантаження навчальної програми тогочасної середньої школи, що вимагає від учнів постійних надмірних зусиль для засвоєння навчального матеріалу в чужій мові.

У підсумку свого всебічного аналізу М. Кордуба наголосив, що утраквізм «перепинює правильний розвій образования і витворює у учеників пів-образование, той жалкий стан душі, що набрала у себе цілі копиці сирого материялу і не має сили его перетравити, переробити у живе пізнанє. І протегована гімназією привичка оперувати незрозумілими поняттями, повторяти слова, не здаючи собі справи зі змісту, остає відтак дуже часто на ціле жите і робить з людини карикатуру». Змальована позиція М. Кордуби у справі утраквізму стала надзвичайно популярною серед українських педагогів краю. Свідченням цього є те, що численні звернення до міністерства віросповідань та освіти у Відні в справі скасування цього антипедагогічного явища завжди супроводжувалися брошурою чернівецького освітянина, що містила його роздуми з «Буковини» [25].

Багато місця на сторінках «Буковини» М. Кордуба відвів інформуванню читача про наукові здобутки українських інтелектуалів Галичини. Його критичні огляди наукової літератури, котра виходила по інший бік Черемоша, здебільшого відзначалися доброзичливим тоном, але також і принциповою полемікою з думками, котрі вчений вважав для себе дискусійними. Як приклад,

Т. Батюк. Публіцистичне кредо Мирона Кордуби (віденсько-буковинський період)

наведемо рецензію історика на перший том «Начерку історії української літератури» авторства Богдана Лепкого. Піднісни вагомість появи нового історико-літературного дослідження, М. Кордуба продемонстрував широту залученого Б. Лепким літературного матеріалу та новаційність його погляду на зміст і характер давньоруської літератури [15].

Будучи активним діячем освітянського руху, М. Кордуба на сторінках «Буковини» популяризував також дидактичний доробок своїх галицьких колег. Так, він ознайомив учителів краю зі змістом нового львівського видання – журналу «Наша школа». Вітаючи появу його першого числа, М. Кордуба захопливо відзначив: «Ми поступаємо вперед! Ще 20 літ тому назад ніхто й не думав, щоби учителі середних і висших шкіл могли згуртуватися в окреме товариство, а ще менше, щоби се товариство могло видавати свій становий орган. Нині одно і друге вже дійсність...» [2, с. 1].

Проблемам буковинського шкільництва М. Кордуба присвячував багато уваги й на шпальтах газети «Нова Буковина» (під цим титулом «Буковина» виходила в 1912–1915 рр.) [28; 30]. Тут він декілька разів привертав увагу шкільних влад краю та українських політиків до складної ситуації, що склалася в його рідній Другій державній гімназії в Чернівцях. Українсько-німецький за своїм статусом навчальний заклад, куди віддавали своїх дітей більшість українців Чернівців, внаслідок германофільської освітньої політики директора Козака стала оплотом денаціоналізації молодого покоління. На конкретних цифрах освітньої статистики педагог відтворює жахливу з національного погляду тенденцію зростаючої – від року до року – денаціоналізації українських дітей, котрі під тиском директора та німецьких педагогів змушені відмовлятися від власного національного «Я». М. Кордуба вказує, що кількість учнів, котрі зарахували себе до українців протягом восьми років навчання суттєво падає. Таке, за образним висловом ученого, «фабрикування знімчених Юрків», є великою небезпекою для буковинських українців [20].

Т. Батюк. Публіцистичне кредо Мирона Кордуби (віденсько-буковинський період)

Співпраця М. Кордуби з «Буковиною» не припинялася і в роки Першої світової війни. Незважаючи на тривалу відсутність у Чернівцях, пов'язану з просвітньою діяльністю в таборах українських військовополонених, учений знаходить час для того, щоб поділитися з улюбленою газетою власними роздумами щодо перспектив українського життя в новій суспільно-політичній ситуації, котра склалася в Східній Європі в останній період війни. Так, він із великим завзяттям сприйняв те, що «проголошення повної самостійності України і заключення берестейського миру відбилося і на Буковині голосним гомоном» [13, с. 2]. Українська інтелігенція міста з цієї нагоди улаштувала святкову академію, на якій М. Кордуба виголосив доповідь про історичне значення проголошення Україною незалежності. В цілому, відзначаючи поступове замирення краю та не передбачаючи близький крах Австро-Угорської імперії і викликану цим гвалтовну румунізацію Буковини, чернівецький учений оптимістично дивився на перспективи поступу українського національного життя. Завершуючи свій допис, учений висловив надію, що від осені 1918 р. «національно-культурне життя чернівецької української громади поверне до нормального стану, що з поворотом спокійних часів оживуть і ті товариства, котрі останніми часами завмерли» [13, с. 2-3].

Поряд із грандами української періодики, М. Кордуба також співпрацював з регіональними виданнями, передусім, буковинськими. Для прикладу наведемо його дописи в друкованому органі педагогів краю – газеті «Каменярі», співзасновником якої був також і сам учений. На шпальтах цього видання історик продовжував обговорення пекучих освітніх проблем українців Австро-Угорської імперії, рецензував біжучу історико-педагогічну літературу, відгукувався на визначні події національного життя. Зокрема, у вічі впадає його цікавий аналітичний допис з нагоди ювілею двадцятип'ятиліття літературно-наукової діяльності його вчителя Михайла Грушевського. Відзначимо, що це був перший текст з його розлогої грушевськіани [26]. Йдучи за

Т. Батюк. Публіцистичне кредо Мирона Кордуби (віденсько-буковинський період)

«Автобіографією» свого вчителя, написаної в 1906 р., М. Кордуба відтворює головні події життєвого та творчого шляху ювіляра. Вочевидь перебуваючи під сильним емоційним впливом величі національного служіння видатного українця, наприкінці своєї студії М. Кордуба захоплено пише: «І коли тепер історія українського народу перестала бути загуменком польської і великоруської історіографії та стала окремою, самостійною цариною історичної науки, то в сім заслуга Грушевського і нікого іншого, лише Грушевського!» [9, с. 3].

Отже, наведений вище матеріал дозволяє говорити про видатного вченого як про талановитого журналіста, що публіцистичним пером діагностував вади сучасного йому суспільства і пропонував власні рецепти громадського одужання. У вічі впадає багатогранність журналістського амплуа знаного представника львівської історичної школи: він постає не лише як журналіст-хронікер, але й витончений белетрист, що в художньому образі піднімає важливі йому суспільні питання. Відзначимо також політематичність публіцистичних дописів ученого. У фокусі уваги Кордуби-журналіста перебували як актуальні проблеми національної екзистенції (політичні, культурні, просвітні), так і «вічні питання» – добра і зла, сенсу життя, міжлюдських взаємин. Звернення до нашої проблеми уможливило також з'ясування особливостей журналістського стилю М. Кордуби. На нашу думку, йому були притаманні принциповість у відстоюванні власної позиції, толерантність у сприйнятті аргументів опонента, об'єктивність при інтерпретації важливих соціальних тем і врешті – постійна робота над вдосконаленням стилістики своєї публіцистики. У підсумку, вкажемо на перспективність подальшого звернення до журналістського кредо М. Кордубим – як в аспекті хронологічному, так і тематичному, що дозволить повніше усвідомити своєрідність його творчої натури та наблизити дослідників до створення інтелектуальної біографії видатного вченого.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Борба за конституцію в Росії на початку ХІХ в. За очерками Б. Глинського подає др. М.К[ордуба] // Буковина. – 1906. – Ч. 61. – С. 1 ; Ч. 62. – С. 1–2 ; Ч. 64. – С. 1–2 ; Ч. 65. – С. 1.
2. Кордуба М. [Рец.] : Наша школа. Науково-педагогічний журнал. Орган Товариства «Учительська громада» у Львові 1909 кн. I-II / Мирон Кордуба // Буковина. – 1909. – Ч. 194. – С. 1.
3. Кордуба М. [Рец.] : Осип Маковей. Ярошенко / Мирон Кордуба // Буковина. – 1906. – Ч. 22. – С. 1.
4. Кордуба М. Брус (З життя сільського учителя) / Мирон Кордуба // Буковина. – 1896. – Ч. 90. – С. 1–3 ; Ч. 91. – С. 1–2.
5. Кордуба М. Грядуче покоління (Оповідання) / Мирон Кордуба // Буковина. – 1897. – Ч. 219–222, 224–233, 235–238.
6. Кордуба М. Де що з бувальщини міста Чернівців / Мирон Кордуба // Буковина. – 1909. – Ч. 6 (Додаток). – С. 5–6.
7. Кордуба М. З нашої наукової літератури. Іван Джиджора. Економічна політика російського правительства супроти України в 1710 до 1730 рр. Львів 1912. (Відбитка із Записок наук. тов. ім. Шевченка т. ХСVIII, CI, CII, CV) / Мирон Кордуба // Діло. – Ч. 230. – С. 1–3.
8. Кордуба М. Зісохлі рожі / Мирон Кордуба // Буковина. – 1896. – Ч. 221. – С. 1–2.
9. Кордуба М. Михайло Грушевський (З нагоди 25-літнього ювілею літературної діяльності) / Мирон Кордуба // Каменярі. – 1910. – Число 13 і 14. – С. 3.
10. Кордуба М. Найдавніші оселі на Буковині / Мирон Кордуба // Буковина. – 1905. – Ч. 45 і 46. – С. 3–4.
11. Кордуба М. Наші дезідерати на поли буковинської історіографії (Відчит на зборах «Історичного Товариства») / Мирон Кордуба // Буковина. – 1904. – Ч. 16. – С. 1.

Т. Батюк. Публіцистичне кредо Мирона Кордуби (віденсько-буковинський період)

12. Кордуба М. Писанки / Мирон Кордуба // Буковина. – 1904. – Ч. 37 і 38. – С. 1–2.
13. Кордуба М. Українське життя в Чернівцях / Мирон Кордуба // Буковина. – 1918. – Ч. 27. – С. 2–3.
14. Кордуба М. Утраквізм в гімназії / Мирон Кордуба // Буковина. – 1904. – Ч. 137. – С. 1 ; Ч. 138. – С. 1–2 ; Ч. 139. – С. 1–2 ; Ч. 140. – С. 2 ; Ч. 141. – С. 2.
15. М.К. [Кордуба М.]. [Рец.] : Богдан Лепкий. Начерк історії української літератури / Мирон Кордуба // Буковина. – 1909. – Ч. 137. – С. 1.
16. М.К. [Кордуба М.]. Надзвичайні загальні збори Наукового тов. ім. Шевченка у Львові / Мирон Кордуба // Буковина. – 1904. – Ч. 37 і 38. – С. 3.
17. Маковей О. Молоде покоління (Літературні замітки) / Осип Маковей // Буковина. – 1897. – Ч. 248. – С. 1–3 ; Ч. 249. – С. 1–4 ; Ч. 250. – С. 1–3.
18. Маковей О. Літературні дезідерати / Осип Маковей // Буковина. – 1897. – Ч. 294. – С. 2.
19. Михайлович М. [Кордуба М.]. Лист з Москви // Діло. – 1907. – Ч. 249. – С. 2–3.
20. Омикрон [Кордуба М.]. Наші гімназії на Буковині у світлі цифр // Нова Буковина. – 1912. – Число 100. – С. 1–2.
21. Піх О. М. Науково-бібліографічна діяльність Мирона Кордуби : автореф. дис... канд. іст. наук : 07.00.01 ; НАН України, Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича. Ін-т народознавства / О. М. Піх. – Л., 2007. – 20 с.
22. Піх О. Мирон Кордуба (1876–1947) / О. Піх. – Л., 2012. – 72 с.
23. Пришляк В. Мирон Кордуба та Іван Джиджора : рецензент і автор / Володимир Пришляк // До джерел : Збірник наукових праць на пошану О. Купчинського з нагоди його 70-річчя. – К. ; Львів, 2004. – С. 531–554.
24. Пришляк В. Михайло Грушевський та Іван Джиджора : учитель і учень у світлі взаємного листування / Володимир Пришляк // Листування Михайла Грушевського. Т. 4 : Листування Михайла Грушевського та Івана Джиджори. – С. 5–34.

Т. Батюк. Публіцистичне кредо Мирона Кордуби (віденсько-буковинський період)

25. Рух в руских товариствах // Буковина. – 1905. – Ч. 13. – С. 3.
26. Тельвак В. Грушевськіана Мирона Кордуби / Віталій Тельвак // Укр. історик. – Т. XLIX. – Ч. 1–4 (193–196). – Нью-Йорк ; Київ, 2012. – С. 61–86.
27. Тельвак В. Львівська історична школа Михайла Грушевського / Віталій Тельвак, Василь Педич. – Львів : Світ, 2016. – 440 с.
28. Федорищак Р. Л. Культурно-просвітницька діяльність Мирона Кордуби наприкінці ХІХ – на початку ХХ століття / Р. Л. Федорищак // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія : Педагогіка. – Тернопіль, 2012. – № 4. – С. 57–63.
29. Федорищак Р. Л. Педагогічна та культурно-просвітницька діяльність Мирона Кордуби (1876 – 1947 рр.) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 ; Дрогоб. держ. пед. ун-т ім. Івана Франка / Р. Л. Федорищак. – Дрогобич, 2014. – 21 с.
30. Федорищак Р. Л. Співпраця Мирона Кордуби з педагогічними часописами (чернівецький період) / Р. Л. Федорищак // Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди «Теорія та методика навчання та виховання» : зб. наук. пр. / За заг. редакцією член-кор. НАПН України А. В. Троцько. – Харків : ХНПУ, 2012. – С. 189–202.
31. Федорів І. О. Наукова і громадсько-політична діяльність Мирона Кордуби (1876–1947 рр.) : автореф. дис... канд. іст. наук : 07.00.01 ; Прикарпат. ун-т ім. В. Стефаника / І. О. Федорів. – Івано-Франківськ, 2004. – 20 с.
32. Федорів І. О. Мирон Кордуба в історії України (кінець ХІХ – перша половина ХХ ст.) / І. О. Федорів. – Тернопіль : Тернопіль Онлайн, 2001. – 127 с.
33. Фуфі [Кордуба М.]. Європа а Русини // Буковина. – 1904. – Ч. 81. – С. 1.
34. [XYZ] [Кордуба М.]. Письмо з Ведня // Дело. – 1897. – Ч. 182. – С. 1–2 ; Ч. 183. – С. 1 ; Ч. 186. – С. 1 ; Ч. 193. – С. 1 ; Ч. 205. – С. 1 ; Ч. 210. – С. 1–2.
35. [Кордуба М.]. Велике народне свято в Полтаві // Буковина. – 1903. – Ч. 106. – С. 1 ; Ч. 107. – С. 2 ; Ч. 109. – С. 1.

36. [Кордуба М.]. Нова політична акція на Буковині // Діло. – 1903. – Ч. 110. – С. 1.
37. [Кордуба М.]. Політичні відносини на Буковині // Діло. – 1903. – Ч. 25. – С. 1.
38. [Кордуба М.]. Росія і демократія (після L'Europeen) // Буковина. – 1904. – Ч. 73. – С. 1–2.

Статья посвящена изучению публицистики Мирона Кордубы, созданной на рубеже XIX–XX веков. Проанализированы информационные, публицистические и беллетристические публикации ученого. Выявлена главная тематика его газетных публикаций. Выявлено, что наиболее активно в то время ученый сотрудничал с газетами «Діло», «Буковина», «Каменярі». Отмечена политематичность публицистических текстов ученого: в фокусе его внимания пребывали как актуальные проблемы национального существования (политические, культурные, просветительные), так и «вечные вопросы» – добра и зла, смысла жизни, человеческих взаимоотношений. Указано, что М. Кордуба публицистическим пером умело диагностировал пороки современного ему общества и предлагал собственные рецепты гражданского оздоровления. Сделан вывод о многогранности журналистского амплуа ученого: он проявляет себя не только как журналист-хроникер, но и тонкий беллетрист, который в художественном образе поднимает важные ему общественные вопросы.

Ключевые слова: М. Кордуба, «Діло», «Буковина», «Каменярі», журналистика, публицистика, беллетристика.

This article is devoted to the study of publicist works of Myron Korduba created at the turn of the nineteenth and twentieth centuries. Informational, journalistic and fiction publications of the scholar have been analysed. The leading theme of his newspaper articles has been found out as well. The article reveals that at that time Myron Korduba cooperated most actively with editions «Dilo», «Bukovyna» and «Kamenyari». The works of the scholar were characterized by versatile topics: in the focus of his attention were the most essential issues of national existence (political, cultural, educational) and «eternal questions» -ones of good and evil, the meaning of life, interpersonal relationships. Myron Korduba skillfully diagnosed the vices of the contemporary society and suggested his own prescription to its «recovery». The conclusion has stated about the diversity of the journalistic works of the scholar: he is not only a journalist, but a refined fiction-writer, who raised important questions in his works.

Key words: M. Korduba, «Діло», «Буковина», «Каменярі», journalism, publicism, fiction.